

DOKUMENTACJA POWYKONAWCZA PRAC KONSERWATORSKICH

ZACHODNIEJ ELEWACJI WIEŻY KOŚCIOŁA PW. ŚW. BARBARY W GDAŃSKU –
ETAP III

Autor dokumentacji:

mgr Tomasz Korzeniowski

Gdańsk 2022

Spis treści

1. OBIEKT	3
1.1. NAZWA OBIEKTU, ADRES	3
1.2. LOKALIZACJA WRAZ Z MAPKĄ SYTUACYJNĄ	3
1.3. NAZWA WŁAŚCICIELA	3
1.4. NUMER REJESTRU ZABYTKÓW	3
1.5. RYS HISTORYCZNY, IKONOGRAFIA ARCHIWALNA (WYBÓR).....	3
2. WYKAZ WCZEŚNIEJSZYCH DOKUMENTACJI NA TEMAT OBIEKTU WRAZ Z LOKALIZACJĄ ICH PRZECHOWYWANIA (ZA OSTATNIE 5 LAT).....	7
3. PRACE PRZEPROWADZONE W RAMACH DOTACJI	8
3.1. CZAS TRWANIA PRAC	8
3.2. WYKONAWCA PRAC KONSERWATORSKICH	8
3.3. OPIS STANU ZACHOWANIA WRAZ Z DOKUMENTACJĄ FOTOGRAFICZNĄ	8
3.4. PRZEBIEG ORAZ FAKTYCZNIE ZREALIZOWANY PROGRAM PRAC Z PODANIEM METOD, MATERIAŁÓW I TECHNIK WYKORZYSTANYCH PODCZAS REALIZACJI WRAZ Z OZNACZENIEM GRAFICZNYM ZAKRESU PRAC	16
3.5. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA PRZEBIEGU PRAC KONSERWATORSKICH	18
3.6. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA PO ZAKOŃCZENIU PRAC	25
4. OŚWIADCZENIE BENEFICJENTA.....	31

1. Obiekt

1.1. Nazwa obiektu, adres

Kościół parafialny pw. św. Barbary w Gdańsku, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk

1.2. Lokalizacja wraz z mapką sytuacyjną

Kościół jest zlokalizowany na działce ew. nr 45/2, obręb 100. Obiekt posiada dostęp do drogi publicznej: od strony południowej od ul. Długie Ogrody oraz od strony zachodniej od ul. Św. Barbary.

Ilustracja 1. Lokalizacja kościoła Św. Barbary na współczesnym planie katastralnym [źródło:e-mapa.net]

1.3. Nazwa właściciela

Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary w Gdańsku.

1.4. Numer rejestru zabytków

Kościół parafialny pw. św. Barbary został wpisany do rejestru zabytków nieruchomości województwa pomorskiego 22 marca 1994 r. pod nr 1096 (obecnie 1446). Ponadto jest zlokalizowany na terenie miasta Gdańsk w obrębie nowożytnych fortyfikacji wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego 11 października 1947 r. pod numerem 8 (obecny nr 15), uznanego 8 września 1994 r. za Pomnik Historii.

1.5. Rys historyczny, ikonografia archiwalna (wybór)

Późnogotycki kościół św. Barbary, znajdujący się u zbiegu ul. Św. Barbary i ul. Długie Ogrody w Gdańsku, jest świątynią parafialną Parafii Długie Ogrody z siedzibą dekanatu Gdańsk Dolne Miasto. Świątynia jest orientowana, z czterdziestometrową wieżą po stronie zachodniej.

Nie jest znana data fundacji kościoła, jednak na podstawie literatury przyjmuje się, że został wybudowany ok. 1430 r. w miejscu kaplicy szpitalnej wzmiankowanej już w 1387 r. (*Barbara Capella*). Miano kościoła parafialnego uzyskał w 1456 r. Wiadomo, że w latach 1499, 1537 oraz 1545 miały miejsce pożary kościoła.¹ Po ostatnim pożarze kościół odbudowano i przekształcono na świątynię protestancką.

W latach 1613-1620 miał miejsce generalny remont kościoła. Wówczas po stronie zachodniej wzniesiono lub nadbudowano wieżę w stylu renesansowym. W 1619 r. zamontowano zegar i ukończono budowę hełmu, który pokryto miedzianą blachą. Niesymetryczne ustawienie wieży może sugerować, że już w XV w. planowano budowę nawy południowej.

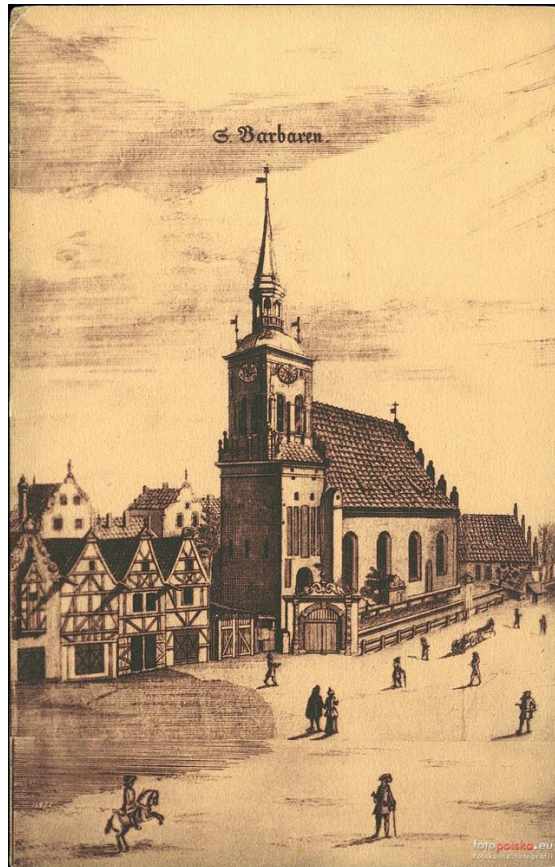
W latach 1726-1728 do kościoła od strony południowej dobudowano nawę w stylu barokowym. W latach 1806-1807 świątynię przejęły wojska pruskie i wykorzystały obiekt jako magazyn kawalerii i szpital wojskowy. Dopiero w 1833 r. kościół ponownie zaczął być wykorzystywany na cele religijne przez gminę ewangelicką. W 1850 r. dobudowano zakrystię, której ślady widoczne są w elewacji północnej, a w 1874 r. otynkowano wewnątrz kościoła. W latach 1907-1914 odnowiono okna z maswerkami.

W wyniku działań wojennych w trakcie II wojny światowej kościół został poważnie zniszczony - był jednym z najbardziej zniszczonych obiektów sakralnych Gdańska. Odbudowę świątyni rozpoczęto dopiero w 1956 r., a w 1959 r. stała się ona oficjalnie własnością kościoła katolickiego. W 1966 r. podczas odbudowy świątyni ze zniszczeń wojennych podjęto decyzję o rozebraniu barokowej nawy południowej. Ściana południowa, oddzielająca niegdyś korpus kościoła od nawy południowej, została w 1975 r. ozdobiona nowoczesnymi witrażami ze szkła hutniczego projektu Barbary Massalskiej. Wystrój prezbiterium jest współczesny, kościół zdołał siedem zabytkowych rzeźb przekazanych przez Muzeum Narodowe w Gdańsku.

Po odbudowie korpus kościoła został przykryty dachem dwuspadowym z lukarnami, krytym blachą miedzianą.

W obiekcie występuje kilka rodzajów cegieł o różnej porowatości i nasiąkliwości, wmurowanych w budynek w różnym czasie. Można dostrzec też różnego rodzaju zaprawy, które nie tylko spoinują mur, ale również imitują materiał ceramiczny. Większość zapraw pochodzi z powojennej odbudowy świątyni.

¹ Według Lecha Krzyżanowskiego mała cegła renesansowa, z której zbudowano przypory po stronie północnej może wskazywać, że wzniesiono je w II połowie XVI w. Możliwe więc, że powstały w czasie naprawy zniszczeń spowodowanych pożarem.

Ilustracja 2. Kościół Św. Barbary na rycinie z 1688 r. [źródło: sw-barbara.vn.pl]

Ilustracja 3. Kościół Św. Barbary w 1912 r. [źródło: fotopolska.eu]

Ilustracja 4. Stan wieży i korpusu kościoła po zniszczeniach z 1945 r. [źródło: Gdańsk historyczny]

Ilustracja 5. Kościół Św. Barbary w trakcie powojennej odbudowy [źródło:trójmiasto.pl]

2. Wykaz wcześniejszych dokumentacji na temat obiektu wraz z lokalizacją ich przechowywania (za ostatnie 5 lat)

- **Program prac konserwatorskich zespołu elewacji korpusu i wieży kościoła pw. św. Barbary przy ul. Długie Ogrody 19 w Gdańsku, mgr T. Korzeniowski, Gdańsk 2017.**

Miejsce przechowywania:

- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk
- Urząd Miasta Gdańska, ul. Nowe Ogrody 8/12, 80 - 803 Gdańsk

- **Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich elewacji kościoła pw. św. Barbary w Gdańsku, Etap I : wschodnia elewacja kościoła, mgr T. Korzeniowski, Gdańsk 2019.**

Miejsce przechowywania:

- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk
- Urząd Miasta Gdańska, ul. Nowe Ogrody 8/12, 80-803 Gdańsk

- **Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich elewacji kościoła pw. św. Barbary w Gdańsku, Etap II: elewacja północna i zachodnia korpusu kościoła, mgr T. Korzeniowski, Gdańsk 2020.**

Miejsce przechowywania:

- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk
- Urząd Miasta Gdańska, ul. Nowe Ogrody 8/12, 80-803 Gdańsk

- **Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich elewacji kościoła pw. św. Barbary w Gdańsku, etap III: elewacja południowa korpusu kościoła, mgr T. Korzeniowski, Gdańsk 2021**

Miejsce przechowywania:

- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk
- Urząd Miasta Gdańska, ul. Nowe Ogrody 8/12, 80-803 Gdańsk

- **Projekt architektoniczno-budowlany: Projekt stabilizacji konstrukcyjnej kościoła pw. św. Barbary w Gdańsku poprzez rdzeniowe wzmocnianie murów wraz z poziomą izolacją przeciwwilgociową, T. Korzeniowski, B. Piotrowski, Gdańsk 2021**

Miejsce przechowywania:

- Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Barbary, ul. Długie Ogrody 19, 80-761 Gdańsk
- Urząd Miasta Gdańska, ul. Nowe Ogrody 8/12, 80-803 Gdańsk

3. Prace przeprowadzone w ramach dotacji

Prace konserwatorskie elewacji zachodniej przeprowadzono dzięki dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Gminy Miasta Gdańska.

3.1. Czas trwania prac

04.07.2022 – 10.10.2022 r.

3.2. Wykonawca prac konserwatorskich

Firma Aurea Porta Konserwacja Zabytków Tomasz Korzeniowski
ul. Św. Ducha 109/1
80-834 Gdańsk

3.3. Opis stanu zachowania wraz z dokumentacją fotograficzną

Z uwagi na bardzo zły stan zachowania wieży istotne było rozpoznanie przyczyn niszczenia obiektu oraz przeprowadzenie interwencji konserwatorskiej. Na stan zachowania obiektu wpłynęły w dużej mierze czynniki atmosferyczne, zniszczenia wojenne oraz przeprowadzone w obrębie wieży remonty.

Na elewacjach wieży kościoła zaobserwowano liczne spękania o charakterze konstrukcyjnym. Część południowa wieży odspaja się od korpusu kościoła, tworząc szczelinę, w której bytuje ptactwo. Obecność ptactwa wpływa na przyspieszoną degradację murów kościoła.

W złym stanie zachowania są zarówno cegły, jak i zaprawy oraz elementy kamienne. Niektóre cegły osypują się lub całkowicie odpadają od powierzchni elewacji. Detale kamienne zostały częściowo zdemontowane z uwagi na całkowitą korozję elementów kotwiących. Niektóre z kamiennych obelisków rozpadły się na kilka części. Tego rodzaju zniszczenia składowych

części muru mogą powodować zagrożenie dla osób znajdujących się w najbliższym otoczeniu obiektu.

W obrębie elementów najbardziej narażonych na działanie wody zaobserwowano mikroorganizmy. Obecność mikroorganizmów prowadzi do stałego utrzymywania się zawilgocenia, które w okresie zimowym, w związku z działaniem niskich temperatur, prowadzi do systematycznego niszczenia struktury muru.

Bardzo zniszczona jest również strefa cokołowa, która przez działanie wody gruntowej oraz wody opadowej ulega powolnej degradacji. Na gzymsach odcinkowych oraz betonowym wieńcu widoczne są liczne spękania, a pudrująca się powierzchnia i odpadające od ściany fragmenty stanowią bardzo poważne zagrożenie. Na stan gzymsu w dużej mierze negatywnie wpłynęły nieszczelności w pokryciu dachowym.

Z uwagi na liczne zniszczenia wojenne część kościoła została zrekonstruowana. Cegła użyta do odbudowy ma inną fakturę i teksturę niż oryginalne cegły występujące w obrębie obiektu. Wyraźnie widoczna jest również różnica kolorystyczna, która wpływa negatywnie na odbiór estetyczny obiektu. Ponadto zaobserwowano, że w wielu miejscach dokonano napraw przy użyciu betonu, który pomalowano w celu imitacji koloru cegły. Taki materiał mocno uszczelnia powierzchnię, a cegła pod betonem ulega powolnej degradacji.

Celem prac konserwatorskich było wstrzymanie postępującej degradacji murów kościoła. Dzięki realizacji prac zwiększa się szansa na zachowanie zabytku i jego autentycznej substancji.

Ilustracja 6. Kościół pw. św. Barbary. Widok ogólny od strony południowo-zachodniej.

Ilustracja 7. Wieża kościoła pw. św. Barbary.

Ilustracja 8. Miejsce po zegarze, poważne uszkodzenia tynków, które odpadają od powierzchni.

Ilustracja 9. Poważne uszkodzenia tynków.

Ilustracja 10. Całkowita destrukcja gzymsu znajdującego się w połowie wysokości wieży.

Ilustracja 11. Nawarstwienia miejskie (zabrudzenia powierzchni) na detalach kamiennych.

Ilustracja 12. Nawarstwienia miejskie na detalach kamiennych.

Ilustracja 13. Nawarstwienia miejskie oraz duża ilość ptasich odchodów na kamiennym obelisku.

Ilustracja 14. Duże różnice w odbiorze estetycznym powojennych uzupełnień.

Ilustracja 15. Duże zniszczenia materiału ceramicznego pod betonowymi uzupełnieniami.

Ilustracja 16. Nieestetyczne betonowe kity z wypłukaną warstwą barwną, która kiedyś imitowała cegłę.

3.4. Przebieg oraz faktycznie zrealizowany program prac z podaniem metod, materiałów i technik wykorzystanych podczas realizacji wraz z oznaczeniem graficznym zakresu prac

Zakres prac dotowanych w 2022 r. ze środków finansowych Gminy Miasta Gdańska

Prace konserwatorskie i restauratorskie realizowano w oparciu o program prac konserwatorskich pt. *Program prac konserwatorskich zespołu elewacji korpusu i wieży kościoła p.w. św. Barbary przy ul. Długie Ogrody 19 w Gdańsku (mgr T. Korzeniowski, Gdańsk 2017)* stanowiącego podstawę decyzji nr BMKZ.4125.2145.2017.SG.2 z dnia 28.12.2017 r. oraz decyzji zmieniającej nr ZN.5142.1582.2020.KA z dnia 12.11.2020 r.

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich wykonano szczegółową dokumentację stanu zachowania obiektu. Następnie usunięto wszystkie luźne elementy stanowiące zagrożenie. Wykonano wstępną dezynfekcję elewacji środkami grzybobójczymi metodą opryskiwania. Do zabiegu wykorzystano preparat biobójczy Pufas, będącym roztworem podchlorynu sodu. Opryskiwanie połączono z doczyszczeniem mechanicznym przy użyciu szczotek z włosia syntetycznego. Zabieg powtórzono po 24 godzinach zgodnie z zaleceniami producenta.

Po wstępnej dezynfekcji oczyszczono elewację z luźnych zabrudzeń oraz nawarstwień przy użyciu niskociśnieniowej metody strumieniowo-ściernej przy wykorzystaniu mieszanki miękkich kruszyw z zastosowaniem strumienia o ciśnieniu nieprzekraczającym 1 atmosfery.

Następnie w sposób mechaniczny usunięto wtórne spoiny cementowe i cementowo-wapienne, które wpływały negatywnie na odbiór estetyczny obiektu. Mechanicznie usunięto również silnie zdeintegrowane cegły, których ubytki powstały w wyniku działania soli oraz bakterii nitryfikacyjnych i przekraczały 50% objętości, a pozostała część pod względem technicznym nie dawała możliwości wzmocnienia strukturalnego preparatami krzemooorganicznymi. Na tym etapie wykonano również oczyszczanie laserowe kamiennych detali, wykorzystując do tego mobilny system laserowy.

Na kolejnym etapie prac przeprowadzono zabieg wzmocnienia strukturalnego zapraw i cegieł. Preparat KSE firmy Remmers, oparty na estrach etylowych kwasu krzemowego, aplikowano na powierzchnię materiałów porowatych przy użyciu pędzla, doprowadzając do strukturalnego nasycenia. Po zakończeniu wzmocnienia oraz wysezonowaniu muru rozpoczęto prace związane z uzupełnianiem ubytków zaprawami barwionymi w masie, a także prace murarsko-tynkarskie. Przed rozpoczęciem prac murarskich wzmocniono tynki i wypełniono pustki, wykorzystując zaprawę mineralną PLM. Podczas prac murarskich wykorzystano zaprawę Optolith Optosan TrassMortel. Do prac tynkarskich wykorzystano zaprawę opartą na wapnie trasowym Optolith StuckoGrob połączoną z zaprawą Optolith StuckoFein. Wcześniej uzupełniane powierzchnie zabezpieczono siatką zbrojeniową. Zaprawy tynkarskie wzbogacono dodatkiem płukanego piasku. Uzupełnienia ubytków cegieł oraz kamiennych detali nakładano na uprzednio przygotowane zbrojenia wykonane z drutu aluminiowego lub ze stali nierdzewnej, w zależności od rodzaju i wielkości ubytku. Zbrojenie wklejono w materiał zabytkowy na żywicę epoksydową Epidian 5 z utwardzaczem Z-1. Takie same postępowanie przyjęto w przypadku klejenia uszkodzonych elementów oraz osadzania ich ponownie w obrębie elewacji. W trakcie tego zabiegu użyto prętów karbowanych ze stali nierdzewnej. Do uzupełnienia ubytków w ceglach oraz kamieniu wykorzystano zaprawę mineralną Restauriermortel firmy Remmers. W przypadku ubytków w obrębie spoin wykorzystano zaprawę Fugenmortel TK firmy Remmers. Stopień wypełnienia zaprawy odpowiednim kruszywem dostosowano do uziarnienia zaprawy oryginalnej, na podstawie obserwacji mikroskopowej pobranych próbek.

Na końcowym etapie prac przeprowadzono scalenie kolorystyczne, ujednolicające i osłabiające różnice walorowe laserunkowymi farbami nietworzącymi powłok (Restauro Lasur i Restauro-Fixativ firmy KEIM). Zamontowano również kolce na ptaki w miejscach, w których zaobserwowano ich aktywność. Podstawa konstrukcji oraz kolce są wykonane ze stali nierdzewnej. Po zakończeniu prac konserwatorskich wykonano dokumentację fotograficzną.

3.5. Dokumentacja fotograficzna przebiegu prac konserwatorskich

Ilustracja 17. Demontaż luźnych elementów powodujących zagrożenie.

Ilustracja 18. Oczyszczanie laserowe kamiennych detali.

Ilustracja 19. Oczyszczanie laserowe kamiennych detali.

Ilustracja 20. Przygotowanie otworów umożliwiających sklejenie uszkodzonego obelisku.

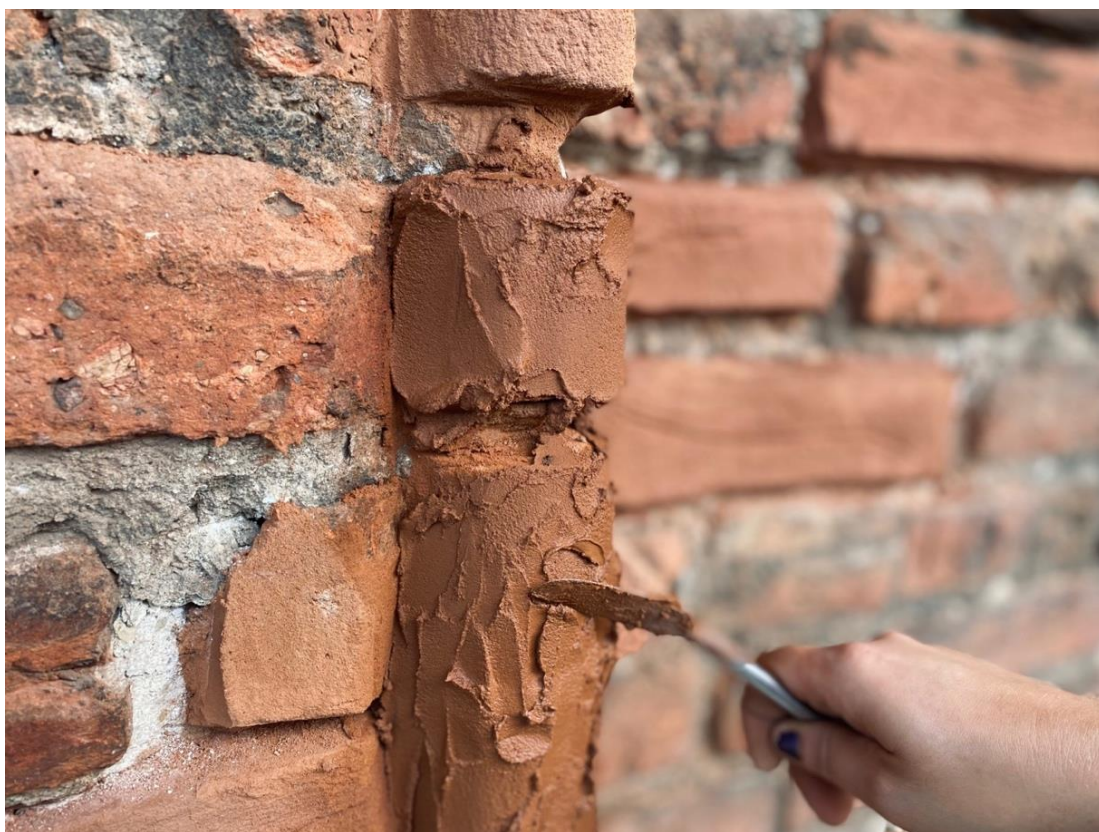
Ilustracja 21. Montaż karbowanego pręta zbrojeniowego.

Ilustracja 22. Uzupełnianie ubytków kamiennych detali.

Ilustracja 23. Nawiercanie otworów w ceglach pod zbrojenia.

Ilustracja 24. Uzupelnianie ubytków zaprawą mineralną.

Ilustracja 25. Uzupelnianie ubytków po wykonaniu obróbki mechanicznej zaprawy.

Ilustracja 26. Spoinowanie muru.

Ilustracja 27. Patynowanie muru.

Ilustracja 28. Montaż siatki zbrojeniowej pod uzupełnienia ubytków tynku.

Ilustracja 29. Wypełnianie pustek w tynku zaprawą PLM M.

Ilustracja 30. Prace tynkarskie.

3.6. Dokumentacja fotograficzna po zakończeniu prac

Ilustracja 31. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 32. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 33. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 34. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 35. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 36. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 37. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 38. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 39. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 40. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

Ilustracja 41. Obiekt po przeprowadzeniu prac konserwatorskich.

4. Oświadczenie beneficjenta